

MANIFESTATIONS OF THE LINGUISTIC INTERFERENCE IN A DIVERGENT UKRAINIAN LANGUAGE FROM ROMANIA

Cristina Silaghi, Assist. Prof., PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In the current article, we propose presenting some elements of the Romanian-Ukrainian linguistic interference, which are found in the Ukrainian dialect of Ruscova village (Maramures County). This is a divergent dialect, which has been developing separate from the Ukrainian Language for a long time. We will highlight the most visible effects of the influence that Romanian language has on the Ukrainian dialect, but also the reverse phenomena, which indicates the influence that the maternal language (Ukrainian) has on the speaker while he formulates a sentence in Romanian.

Keywords: linguistic contact, bilingualism, linguistic interference, divergent dialect, maternal language.

1. Considerații teoretice

Fenomenul *amestecului dintre limbi* constituie o problemă care a suscitat de-a lungul timpului atenția lingviștilor, stârnind îndelungi dispute. Părerile cercetătorilor s-au situat între ridicarea amestecului dintre limbi la rang de principiu metodologic și negarea totală a fenomenului menționat. Existența unor puncte de vedere diametral opuse în legătură cu această problemă a fost favorizată și de neconcordanțe în utilizarea terminologiei ce definește fenomenul întrepătrunderii limbilor. Astfel, de-a lungul timpului, s-au utilizat termeni precum: *întrepătrundere, amestec, încrucișare, influență reciprocă între limbi, interferență*.

Problema amestecului dintre limbi a intrat în sfera de interes a lingvistului W. von Humboldt, care nota în 1821: „amestecul unor dialecte diferite este unul dintre factorii cei mai de seamă în procesul de formare a limbilor. Uneori o limbă nou apărută primește elemente noi de mai mare sau mai mică importanță de la alte limbi, care s-au contopit cu ea, alteori o limbă foarte dezvoltată se strică și se degradează, preluând foarte puțin din materialul străin, însă întrerupându-și mișcarea normală a evoluției ei, prin întrebuițarea formelor sale mult superioare conform unor modele străine, și astfel, stricându-și formele.”¹

H. Paul² vorbește despre „amestecul limbilor” ca despre un proces ce se realizează pe două căi: prin preluare de material lingvistic străin (împrumutul) și prin imitarea a ceea ce Humboldt numea „forma internă” a cuvântului (calcul).

Acest fenomen ocupă o poziție centrală în lucrările lingvistice ale lui H. Schuchardt. În concepția lui, toate limbile sunt amestecate, „amestecul lingvistic” este problema principală a lingvisticii: „Între toate problemele de care se ocupă lingvistica în prezent nu există nici una atât de importantă precum problema amestecului lingvistic.”³

S-a făcut, la un moment dat, distincția între „limbi amestecate” (*langues melangées*), în care vocabularul este cel care se supune preponderent amestecului și „limbi mixte” (*langues mixtes*), atunci când se produce amestecul gramaticilor⁴. După părerea noastră, se

¹ Ueber das Vergleichende Sprachstudium, Gesammelte Werke, Bd. III, 1843, p. 6, (ap. V.A. Zvegincev, *Očerki po obščemu jazykoznaniju*, Moscova, 1962, p. 213).

² H. Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, ed. a II-a, Halle, 1886, ap. L. Balazs, *Intereferența. Între teorie și practică*, în *Studia UBB*, Philologia, XXXI, 1, 1986, p. 21.

³ H. Schuchardt, *Izbrannye stat'i po jazykoznaniju*, Moscova, 1950, p. 175 (apud. V.A. Zvegincev, *op.cit.*, Moscova, 1962, p. 219).

⁴ Vezi Al. Rosetti, *Smešannyj jazyk i smešenie jazykov*, în "Novoe v lingvistike", vol. VI, Moscova, 1972.

realizează aici o separare netă între vocabular și gramatică, ca fiind două sectoare ale sistemului lingvistic ce pot fi afectate de procesul amestecului, or vocabularul este „calea mediată”⁵ prin care se realizează orice fel de modificări la nivel fonetic sau morfologic.

L.V. Ščerba⁶ semnala că noțiunea de *amestec al limbilor* este una din noțiunile cel mai puțin clare din lingvistică, deoarece sub acest termen se pot înțelege fenomene foarte diferite (împrumut, modificări sub influența limbii străine etc.) și din această cauză autorul menționat propune utilizarea termenului *influență reciprocă între limbi*. V. Rozencveig⁷ consideră că atât termenul de *amestec al limbilor*, cât și cel de *influență reciprocă a acestora* se raportează eronat la acest fenomen, întrucât acțiunea uneia dintre limbile în contact poate fi și unilaterală.

Apropiat de termenul propus de Ščerba este, din punctul nostru de vedere, acela de *interferență*, la care vom apela și noi pe parcursul întregului nostru demers, răspândit datorită activității Școlii Pragheze și impus în literatura de specialitate mai ales după apariția lucrării lui U. Weinreich – *Languages in Contact* –, unde este definit drept „acele cazuri de abatere de la normele oricărei limbi care apar în vorbirea indivizilor bilingvi ca rezultat al faptului că aceștia cunosc mai mult de o limbă, adică în urma contactului lingvistic”⁸. Cercetările efectuate ulterior au dovedit faptul că această definiție, considerată multă vreme totală, are și unele scăpări. Astfel, J. Žluktenko⁹ atrage atenția asupra faptului că în cazul contactului lingvistic interacționează nu numai fenomene care reprezintă norma lingvistică, ci și fenomene care nu sunt normă.

A. Martinét¹⁰ sublinia și el ideea că, în urma contactului lingvistic, două limbi se influențează reciproc, cazurile de independență totală a ambelor structuri intrate în contact fiind o excepție.

La polul opus se află autorii care *au combătut posibilitatea întrepătrunderii limbilor aduse în situația de contact lingvistic*¹¹. Printre cei care au negat vehement posibilitatea de penetrare a sistemelor gramaticale în urma interacțiunilor cu alte limbi se numără A. Meillet și E. Sapir. Acesta din urmă definea limba drept „cel mai capabil să se opună modificărilor dintre toate fenomenele sociale. E mai ușor să-l distrugi decât să supui modificării forma lui individuală”¹².

Din punctul nostru de vedere, *fenomenul întrepătrunderii limbilor nu poate fi negat*. La fel ca o societate, o limbă care evoluează poate ajunge la un moment dat într-o fază în care structurile de care dispune să fie insuficiente pentru a asigura funcționarea ei normală. În momentul în care acest lucru vine din interiorul structurii unei limbi, de acolo de unde se simte un “gol”, este posibilă acceptarea unor elemente din structura unei alte limbi cu care ea intră în contact, cu condiția ca limba receptoare să găsească acolo elemente de care are nevoie. În schimb, a absolutiza amestecul dintre limbi, adică a desfășura orice granițe între care acest fenomen poate să se producă, înseamnă a nega posibilitățile de expresie proprii fiecărei limbi.

⁵ M. Sala, *Limbi în contact*, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 62.

⁶ L.V. Ščerba, *Jazykovaja sistema i rečevaja dejatelnost'*, Leningrad, 1974, pp. 313-314.

⁷ V. Rozencveig, *Osnovnye voprosy teorii jazykovykh kontaktov*, în „Novoe v lingvistike”, VI, Moscova, 1972, p. 5.

⁸ U. Weinreich, *Languages in Contact. Findings and Problems*, 1970, Mouton the Hague - Paris (trad. în limba rusă de J. A. Žluktenko, *Jazykovye kontakty*, Kiev, 1972), p. 22.

⁹ J. Žluktenko, *Lingvističeskie aspekty dvujazyčija*, Kiev, 1979, p. 57.

¹⁰ A. Martinét, *Rasprostranenie jazyka i strukturnaja lingvistika*, în „Novoe v lingvistike”, vol. VI, Moscova, 1972, p. 84, unde autorul menționează faptul că limbile aflate în contact au șanse mari să-și păstreze integritatea dacă dispun de un prestigiu egal sau comparabil.

¹¹ Trebuie făcută precizarea că majoritatea acestora se referă la imposibilitatea întrepătrunderii sistemelor gramaticale.

¹² Ap. V.A. Zvegincev, *op. cit.*, p. 21.

Întrepătrunderea dintre două limbi trebuie privită ca un „schimb”¹³ în urma căruia au de câștigat ambele limbi, atât partea care împrumută, dobândind astfel un nou sens sau o nouă formă pentru a exprima un sens deja cunoscut, cât și partea de la care se împrumută, aceasta câștigând un nou spațiu de expansiune.

Interferența limbilor nu este un fenomen haotic, ci unul sistematic, legat direct de gradul de organizare a nivelului lingvistic la care se produce (cu cât nivelul lingvistic are o structură mai organizată, cu atât interferența va fi mai mică și invers).

Un fapt cu care sunt de acord adepții celor două puncte de vedere este acela că ceea ce provoacă amestecul dintre limbi este bilingvismul și că, în cele din urmă, totul depinde de gradul mai mic sau mai mare al bilingvismului.

2. Relații lingvistice româno-ucrainene

Raporturile lingvistice româno-ucrainene continuă să se manifeste și azi cu mare intensitate datorită prezenței de secole pe teritoriul României a comunităților de ucraineni, concentrate în diferite zone ale țării, precum Maramureș, Suceava, Botoșani, Banat și Dobrogea. *Studiul sincron* al graiurilor ucrainene urmărește descrierea elementelor fonetice, gramaticale și lexicale ale acestora, precum și evidențierea influenței crescânde exercitate de limba română asupra acestor graiuri, desprinse de multă vreme de limba ucraineană literară.

Studierea relațiilor lingvistice româno-ucrainene manifestate pe teritoriul țării noastre¹⁴ a cunoscut o mare amploare îndeosebi după a doua jumătate a secolului trecut, când încep să apară monografiile ale graiurilor ucrainene vorbite pe teritoriul României, precum și lucrări ce vizează fenomenul interferenței lingvistice. Prima lucrare monografică de mari dimensiuni a fost cea a lui I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, apărută în 1957, o cercetare foarte amănunțită a sistemului fonetic al graiului ucrainean respectiv. *Graiurile ucrainene din Maramureș* au constituit obiectul disertației susținute în 1958 de N. Pavliuc¹⁵ la Harkov (Ucraina). Pe aceeași linie se înscriu mai târziu tezele de doctorat susținute de D. Horvath – *Graiul ucrainean din Crăciunești și Tisa* (1978), J. Bodzei – *Interferențe lingvistice româno-ucrainene în Maramureș* (1979), E. Janitsek – *Contribuții la studiul relațiilor lingvistice româno-ucrainene (onomastica din Maramureș)* (1980), Șt. Vișovan – *Interferențe româno-ucrainene în toponimia Maramureșului (cu privire specială asupra localităților din Valea Vișeuului, Ruscovei și Ronișoarei)* (1990), precum și studiile lui I. Rebușapcă printre care menționăm valorosul „*Glosar dialectal ucrainean din comuna Rona de Sus (jud. Maramureș)*” (1977).

Graiurile ucrainene din Suceava au fost minuțios analizate de A. Vraciu, I. Robciuc, C. Reguș, care au dedicat acestei probleme numeroase studii și articole¹⁶. I. Robciuc a adus o valoroasă contribuție la cercetarea raporturilor lingvistice româno-ucrainene, autorul

¹³ Vezi și V.N. Toporov, *O balto-slavjanskoj dialektologiji (neskol'ko soobraženij)*, în „Issledovanija po slavjanskoj dialektologiji”, 4, Moscova, 1995, p. 45.

¹⁴ În aceeași direcție se înscriu studiile ce vizează descrierea tuturor graiurilor slave vorbite pe teritoriul României: *graiuri rusești (lipovenești), bulgare, cehe, slovace, sîrbești, poloneze* etc.

¹⁵ N. Pavliuc, *Ukrajins'ki hovory Maramoroščyny*, teză de doctorat, Harkov, 1958.

¹⁶ Vezi spre exemplificare I. Robciuc, *Vyvčenn'a ukrajins'kich hovirok Rumuniji*, în „Studiji i statt'i”, București, 1999, pp. 61-70, *idem*, *Vyvčenn'a ukrajins'kich hovirok Rumuniji. Syntaksyčni osoblyvosti*, în „Studiji i statt'i”, București, 1999, pp. 151-162, *idem*, *Morfologia graiului ucrainean din Măriștea (jud. Suceava)*, în „Studii de slavistică”, vol. II, 1971, pp. 121-134, C. Reguș, *Graiul ucrainean din Ipotești-Suceava*, în „Studii de slavistică”, vol. I, 1968, pp. 39-46; *idem*, *Flexiunea verbală în graiul huțul din Valea Sucevei*, „Studii de slavistică”, 2, 1971, p. 255-274; A. Vraciu, *Note de dialectologie slavo-română*, Romanoslavica, VII, 1963, pp. 131-146.

analizând prezența elementelor românești în ucraineană¹⁷, precum și particularitățile graiurilor ucrainene din Dobrogea.

Influența limbii române asupra tuturor graiurilor slave din România este o problemă mereu actuală și complexă și, în opinia noastră, în ultima perioadă de timp asistăm la o adevărată „inflație” de material lingvistic românesc, în special în domeniul lexicului, sectorul limbii cel mai deschis influenței străine. Cercetările efectuate permit relevarea faptului că, în graiurile slave din România, se împrumută în general aceleași cuvinte, majoritatea dintre ele fiind denumiri de obiecte (noțiuni) noi, pentru a căror exprimare graiurile respective nu dispun de mijloace proprii (este vorba în special de termeni referitori la instituții social-politice, diferite produse etc.).

3. Manifestări ale interferenței lingvistice româno-ucrainene

După cum se știe, apariția noilor lexeme reprezintă primul stadiu al influenței manifestate de o limbă asupra altei limbi. În majoritatea cazurilor, împrumutul presupune reorganizarea cuvântului împrumutat în plan fonetic și conferirea unei forme gramaticale în conformitate cu regulile gramaticale ale limbii receptoare. Rezultă, astfel, că *împrumutul lexical are un caracter sistemic*.

Elementele de limbă supuse analizei, aparținând graiului ucrainean al localității Ruscova (jud. Maramureș), grai ce constituie obiectul cercetării noastre, scot în evidență faptul că împrumuturile lexicale determină uneori mutații în structura morfologică și sintactică a graiului.

Ne vom referi în cele ce urmează la mecanismul interferenței lingvistice manifestat la nivelul unor părți de vorbire precum substantivul, adjectivul și pronumele.

3.1. La nivelul substantivului se pot face următoarele observații:

3.1.1. Încadrarea *substantivelor împrumutate din limba română în categoria genului* se face urmând anumite reguli interne ale sistemului. Se poate face observația că adaptarea substantivelor împrumutate nu ridică din punct de vedere al genului probleme deosebite, întrucât atât limba română, cât și graiul ucrainean cercetat posedă categoria genului¹⁸.

Substantivele feminine românești cu desinența **-ă** (ex. *bancă, revistă, clasă, portocală* etc.) și **-e** (ex. *afacere, brutărie, cofetărie, mărime* etc.) sunt încadrate în graiul cercetat la genul feminin și declinate după primul tip de declinare. Substantivele românești cu desinența **-e** la N.sg. sunt preluate de vorbitorii ucraineni sub forma articulată cu articol hotărât (*afăcer'a, brutăr'ija, kofetăr'ija, măr'im'a*) datorită analogiei cu substantivele feminine din limba ucraineană terminate în **-a**¹⁹ (în ucraineană nu există substantive feminine terminate în **-e**):

ex. *Jaká măr'im'a s'a soróčka? / Ce mărime are această cămașă?*

Ny idé my afăče'r'a. / Nu-mi merge afacerea.

Substantivele neutre românești sunt încadrate în ucraineană la categoria masculinelor inanimite: ex.: *apartamént „apartament”, bek „bec”, kamín „cămin”, končét „concediu”, muštár „muștar”, paltón „palton”, plik”, „plic”* etc.

¹⁷ I. Robciuc, *Elemente românești în ucraineană. Contribuție la studiul contactelor lingvistice*, teză de doctorat, București, 1971.

¹⁸ Vezi Gy. Márton, *Câteva aspecte ale influenței limbii române în lexicul graiului ceangău din Moldova*, în *Studii și cercetări lingvistice*, VI / 1955, nr. 3-4, p. 337, unde se precizează faptul că substantivele din limba română intrate în graiul ceangău și-au pierdut genul, deoarece maghiara nu cunoaște această categorie gramaticală.

¹⁹ Vezi și P. Rozkoš, *Influențe românești în lexicul graiului slovac din Nădlac*, în *Analele Universității din Timișoara*, seria *Științe filologice*, VI, 1968, p. 221, unde se precizează că substantivele precum *redžiune* (< rom. regiune) nu se adaptează sistemului flexionar al graiului și se utilizează de către vorbitori sub o formă invariabilă.

Ca regulă generală, se poate spune că *substantivele românești care au la finalul temei consoană dură, consoană palatală sau –i semivocalic devin masculine în graiul ucrainean* și sunt asimilate în cel de-al II-lea tip de declinare.

Ex. *Kupýlam odýn plik / bek.* / *Am cumpărat un plic / bec.*

Trecerea substantivelor neutre românești în categoria masculinelor în limba ucraineană a dus la îmbogățirea considerabilă a inventarului de substantive masculine inanimate existente în grai.

Aceeași regulă se aplică și în cazul substantivelor proprii ce reprezintă denumiri ale autovehiculelor (ex. BMW, Audi, Ford etc.), care primesc în ucraineană determinanți masculini (în acest caz însă acordul este subînțeles și se face cu substantivul *mótor / mașină*:

Ex. *Ovýn si kupýý novýj Audi.* / *El și-a cumpărat un Audi nou.*

Excepție de la regula enunțată mai sus face substantivul românesc *salam* care devine feminin în graiul ucrainean din Ruscova, având la N.sg. forma *saláma*.

Ex. *S'a saláma ni je sviža.* / *Acest salam nu e proaspăt.*

3.1.2. În ultima perioadă de timp, datorită, credem noi, presiunii mari exercitate de limba română, la unii vorbitori (mai ales la cei care reprezintă generația tânără) se constată *folosirea frecventă a unei singure forme pentru cazurile acuzativ și locativ* (limba română utilizează pentru exprimarea *locului și a direcției* numai cazul acuzativ), în urma interferenței rezultând *o simplificare, o sistematizare a paradigmei cazuale*²⁰ :

Ex. *Idú ý škólu/ bánku.*(Ac.) / *Merg la școală / bancă.*

Buý jem ý škólu/ u bánku.(L.) / *Am fost la școală / la bancă.* - în loc de *ý škóli / u bány.*

Pušlý váši yd hóri ? (L.) / *Au plecat ai voștri sus ?* - în loc de *hóri* (Ac.)

3.1.3. În ceea ce privește *articolul hotărât*, se observă nefolosirea sau folosirea incorectă a acestuia, fapt ce demonstrează *nesiguranța în diferențierea opoziției determinat / nedeterminat*. Astfel, la reprezentanții generației vârstnice și la copiii care încă care nu cunosc foarte bine limba română se observă *omiterea articolului hotărât*²¹:

Ex. *Au venit părinți la școală.* – pentru *Au venit părinții la școală.*

Numai ceai făcut din mentă o poate vindeca. - în loc de *Numai ceaiul...*

Îmi place chiftele. – în loc de *Îmi plac chiftelele.*

Alteori, substantivele care ar trebui să aibă formă nearticulată apar la forma cu articol hotărât în vorbirea ucrainenilor:

ex. *Ce bucuroasă mama că are fetița!*

Considerăm că, în cazul substantivelor feminine, utilizarea substantivului articulat în locul celui nearticulat se datorează faptului că forma cu desinența *-a* este „simțită” mai apropiată de vorbitorii ucraineni (din cauza analogiei cu substantivele feminine din ucraineană).

3.2. În privința **împrumuturilor adjectivale din limba română** semnalăm următoarele:

3.2.1. De cele mai multe ori *se împrumută tema adjectivului românesc (sau a participiului cu valoare adjectivală)*, căreia i se adaugă desinența adjectivală ucraineană specifică: ex. *are^vstóvany^ej* (< rom. *arestat*), *divorcóvany^ej* (< rom. *divorțat*), *e^vdukóvany^ej*

²⁰ Vezi în acest sens și L. Balázs, *Interferența. Între teorie și practică*, în *Studia UBB, Philologia*, XXXI, 1, 1986, p. 29: „Dacă într-o limbă formele de nominativ și acuzativ sunt identice, influența pornește de aici către limba care prezintă, pentru cele două cazuri amintite, forme morfologice distincte.”

²¹ Vezi și O. Croitoru, *Lexicul graiului lipovenesc din comuna Slava Cercheză, jud. Tulcea*, Cluj-Napoca, 1977, teză de doctorat, p. 117, unde se face referire la omiterea articolului, datorită inexistenței lui în graiul lipovenesc (la fel ca în limbă rusă): ex. *A murit bătrânică pe care tu știi.*

(< rom. *educat*), *e^lle^gántny^ej* (rom. *elegant*), *klárny^ej*²² (< rom. *clar*), *kuriósny^ej* (< rom. *curios*), *kurázny^ej*²³ (< rom. *curajos*), *ǵe^llósny^ej* (rom. < *gelos*), *ǵ'íngašny^ej* (< rom. *gingaș*²⁴), *inte^rre^sántny^ej*²⁵ (< rom. *interesant*), *mob'ilóvany^ej* (< rom. *mobilat*), *modérny^ej* (< rom. *modern*), *ne^rvósny^ej* (< rom. *nervos*), *normálny^ej* (< rom. *normal*), *parfumóvany^ej* (< rom. *parfumat*), *pre^tteⁿciózny^ej* (rom. < *pretențios*), *pliktisóvany^ej* (< rom. *plictisit*), *pe^rrikulósny^ej* (< rom. *periculos*), *putérny^ej* (< rom. *puternic*), *re^vzisténtny^ej* (< rom. *rezistent*), *se^r'ózny^ej* (< rom. *serios*), etc.

3.2.2. Există și cazuri când forma adjectivului împrumutat din limba română nu suferă vreo modificare în graiul ucrainean: ex. adjectivele provenite din participii precum *atent*, *simțit*, *mulțumit*, care își păstrează forma: *Bud' atént málo!* / *Fii atent puțin!*. Mai mult decât atât, am consemnat prezența în grai a antonimelor acestor adjective formate cu ajutorul prefixului *ne-*: *neatent*, *nes'imțit*.

Ex. *Jakýj ses l'igin' nesimťit!* / *Ce nesimțit e băiatul acesta!*

Se poate observa că procedeul formării antonimelor adjectivale cu ajutorul acestui prefix se extinde și asupra altor adjective românești adaptate sistemului morfologic al graiului ucrainean și care nu au acest prefix în limba română: ex. *normálny^ej* „normal” - *ne^rnormálny^ej* „anormal”, *klárny^ej* „clar” - *ne^rklárny^ej*²⁶ „neclar” etc.

Același fenomen al trecerii formei nemodificate în ucraineană se observă și în cazul adjectivelor românești care se referă la culori și care au un statul invariabil în limba română, statut pe care îl păstrează și în ucraineană: ex. *crem*²⁷, *gri*, *maro*, *portocaliu*, *violet*.

Ex. *Kupýlam si odnú soróč'ku gri.* / *Mi-am cumpărat o cămașă gri.*

3.2.3. Unele adjective au fost împrumutate din limba română cu anumite restricții sau modificări de sensuri:

- ex. adjectivul *urýtny^ej* (< rom. *urât*²⁸) a preluat din limba română doar sensul de *persoană urâcioasă*, *nesuferită*, pentru sensul *urât = inestetic* existând în grai cuvântul *pohány^ej*²⁹ (< magh.).
- adjectivul *pe^r'ikulósny^ej* (< rom. *periculos*) se folosește cu sensul „supărăcios”, „irascibil”: ex. *Jaká-s pe^r'ikulósna*, *ne móžu ty n'ič'ó yrčí!* / *Ce irascibilă ești, nu poate omul să-ți spună nimic!*

3.2.4. Se poate constata că, în graiul cercetat, sub influența limbii române, se utilizează tot mai frecvent *adjectivele în postpoziție față de substantiv* (spre deosebire de limba ucraineană, unde topica firească este *adjectiv + substantiv*), acestea păstrându-și funcția sintactică de *atribute adjectivale*:

Ex. *Oná imáe^v d'ítý^e mal'í.* / *Ea are copii mici.*

Pry^eny^esý málo vodý téploji! / *Adu puțină apă caldă!*

²² Adjectivul *klarnyj* se folosește în graiul ucrainean din Ruscova numai cu referire la persoane în expresia *buty klarnyj na holu* cu sensul *a fi (a avea)cu mîntea limpede*.

²³ Adjectivul *kuražnyj* se folosește în grai cu sensul „pilit”, „amețit de băutură”.

²⁴ Acest adjectiv a fost împrumutat din limba română de graiul ucrainean numai cu sensul „2. (Despre oameni și animale) mofturos, dificil la mâncare.” consemnat de DEX, Ediția a II-a, București, 1998, p. 424.

²⁵ Acest adjectiv dezvoltă un nou sens pe terenul graiului ucrainean - acela de „ciudat”.

²⁶ Cu sensul consemnat mai sus.

²⁷ În cazul adjectivului *krem* (< rom. *crem*) se folosește și forma *kremovyj* adaptată la sistemul morfologic al graiului ucrainean.

²⁸ De la substantivul românesc *urât* care desemnează o „stare sufletească apăsătoare provocată de teamă, de singurătate, de lipsă de ocupație; plictiseală; indispoziție.” (DEX, ed. cit., p. 1138) și intră în structura expresiei *A-i fi (cuiva) urât* se formează în graiul ucrainean cercetat adverbul *urýtno* care intră în componența expresiei calchiate *Búty urýtno* (*A-i fi (cuiva) urât*).

²⁹ Substantivul de la care se formează adjectivul *pohanyj* este *póhan* și se referă la o persoană neastâmpărată, rea. Vezi sensul lui *pogán* în subdialectul maramureșean = tare, puternic: „Tre' să t'e vaiți pogán!”.

În unele structuri, ordinea *substantiv + adjectiv* este exclusivă și considerăm că acest fenomen se produce ca urmare a presiunii exercitate de limba română: ex. *muká b'íla / me^ylájna* „făină albă / de mălai”, *molokó kvasné / solótké^y* „lapte acru / dulce”, *chl'ib č'órny^ej* „pâine neagră”, *stófa hulubá* „stofă albastră” etc.

Ex. *Kupýlam si odnú stófu hulubú na kostúm. / Mi-am cumpărat o stofă albastră pentru costum.*

3.2.5. În legătură cu adjectivele relative, ni se pare interesant de consemnat faptul că în graiul cercetat există tendința de a utiliza în locul acestora structuri analitice de tipul *hor'íyka yz jáblok (yz slyš)* / *țuică de mere (prune)*, *č'aj yz mn'atý* / *ceai de mentă*, *suk yz portokál* / *suc de portocale*, *dulč'áca yz kaís* / *dulceață de caise*, *zakúska yz víne^yty^ej* / *zacuscă de vinete*, *novýnka vyd nýn'i (učéra)* / *ziar de azi (de mâine)*, probabil sub influența modelului limbii române, întrucât limba ucraineană literară folosește în aceste contexte adjectivele formate de la substantive (ex. *jablučnyj, včorašn'ij* etc.)

3.2.6. Întâlnim o serie de particularități în realizarea *gradelor de comparație* la adjectivele din graiul ucrainean cercetat.

Gradul comparativ se realizează prin adăugarea la adjectivul la gradul pozitiv a morfemului comparativ **mai** împrumutat din limba română: ex. *maj ve^ylýky^ej / mai mare*, *maj malýj / mai mic*, *maj b'ily^ej / mai alb* etc.

Cercetările³⁰ efectuate asupra modalităților de realizare a comparativului au evidențiat faptul că morfemul comparativ **mai** din limba română a pătruns în sistemul unor graiuri ucrainene convergente (de-a lungul frontierei românești, în graiurile ucrainene de sud-vest, care sunt în contact direct cu graiurile românești) și în unele graiuri ucrainene din România³¹. În aceste graiuri ucrainene modalitatea de redare a gradului comparativ cu ajutorul sufixelor **-š, -iš** și a formelor supletive, modalitate specifică limbii ucrainene, tinde să fie părăsită în favoarea mijloacelor analitice specifice limbii române, care formează comparativul cu ajutorul adverbului **mai** ce precedă un adjectiv sau un adverb la gradul pozitiv. În acest context, graiurile ucrainene împrumută din limba română nu doar *forma* modelului străin, ci și *substanța* acestuia (este vorba de un împrumut al sistemului analitic), iar considerarea adverbului *mai* drept un morfem este pe deplin justificată. Trebuie subliniat faptul că și alte limbi slave³² de pe teritoriul României au împrumutat din limba română procedeul analitic de redare a gradului comparativ³³, iar acest lucru confirmă ideea că vorbitorii acestor limbi slave optează pentru modelul românesc din cauza *caracterului mai clar, mai expresiv al formelor analitice*³⁴. Semnificativă în acest sens este și observația lui

³⁰ Vezi I. Robciuc, *Interferențe morfologice româno-ucrainene*, extras din *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de lingvistică și filologie romanică*, II, 1971, pp. 1109-1112, unde autorul prezintă rezultatele unui studiu efectuat pe o rețea de 63 de localități din regiunea Transcarpatia și Cernăuți și 2 din regiunea Ivano-Frankivsk pe baza Atlasului lingvistic ucrainean cu privire la formarea comparativului, subliniind predilecția pentru renunțarea la modul sintetic de formare a acestuia în favoarea celui existent în limba română, iar acest fenomen se întâlnește și în graiurile ucrainene din Banat, Maramureș și Suceava: ex. *maj husto*.

³¹ Modalitatea de realizare a comparativului cu ajutorul lui *maj (mai)* împrumutat din limba română, situat în pre- sau în postpoziției, se întâlnește în toate graiurile carpatice: transcarpatice (*maj velykyj*), lemkoviene (*maj hor'ača voda*), huțule (*maj tojštyj*).

³² Vezi S. Gogolewski, *Trilingvismul polonezilor din Cacica- jud. Suceava*, *Romanoslavica*, XIV, 1967, p. 60 și urm.; Magdalena Nagy, *Morfologia graiului lipovenesc din loc. Slava Cercheză, jud. Tulcea*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1975, p. 71 și urm.

³³ Diferențele față de graiurile ucrainene constau în aceea că, în graiul lipovenesc din Slava Cercheză, morfemul românesc *mai* se antepune formei de comparativ sintetic a adjectivului, rezultând astfel o redundanță: ex. *maj b'il'ej*.

³⁴ Vezi și observația lui L. Balázs, *Bilingvismul în comuna Suatu (jud. Cluj)*, rezumatul tezei de doctorat: „în domeniul gramaticii (...) un sistem mai clar și mai simplu acționează asupra sistemului mai puțin clar și cuprinzător.”

U.Weinreich³⁵ în legătură cu transferabilitatea dintr-o limbă în alta a unor morfeme mai libere: în cazul interferenței gramaticale dintre două sisteme, cel care servește drept model este acela care dispune de morfeme relativ libere și invariante, adică modelul mai explicit.

În graiul ucrainean din Ruscova există un număr foarte mic de situații în care **mai** se adaugă la formele sintetice existente deja ale gradului comparativ: ex. *maj stáršy^ej / cel mai vârstnic, maj ménšy^ej / cel mai mic ca vârstă*. În acest caz, adjectivele îndeplinesc funcția unor adjective obișnuite la gradul pozitiv, în ciuda aspectului lor formal, iar rolul de morfem al comparativului este îndeplinit de particula *mai*.

Ex. *Oná e maj ménša u nych dóma. / Ea e cea mai mică (mezina) la ei acasă*.

Constatăm faptul că în graiul ucrainean adverbul *mai* redă ideea de comparație și prin atașarea sa la unele substantive (*maj chýža, maj č'olov'ik, maj prijáte^{yl}'*) și verbe (*maj ne navízu*), fenomen întâlnit și în limba română.

3.3. Întrucât **pronumele** este o clasă gramaticală extrem de bine organizată, cu un inventar redus de unități, putem constata că influența limbii române nu se manifestă deloc (în literatura de specialitate e cunoscut faptul că, cu cât numărul unităților care alcătuiesc inventarul unei categorii este mai mic, cu atât interferența se manifestă mai puțin sau chiar deloc). În structura graiului *nu este prezentă nici o formă pronominală de altă origine*. Fenomenul interferenței gramaticale se poate detecta în schimb în realizările verbale în limba română, producându-se dinspre limba maternă (ucraineană) spre cealaltă limbă de contact.

Dintre abaterile de la norma limbii române apărute sub influența limbii materne atunci când un individ ucrainean construiește un enunț în limba română, putem semnală următoarele:

3.3.1. Deoarece în limba ucraineană nu există o formă specială de *pronume de politețe*, funcția acestuia fiind îndeplinită de pronumele personal de persoana a II-a pl. *vy*, vorbitorii ucraineni vor conferi frecvent, sub influența limbii materne, formei pronominale românești *voi* rolul de pronume de politețe, în detrimentul formei *dumneavoastră* existente în limba română:

Ex. *Pe voi cum vă cheamă?* în loc de *Pe dumneavoastră cum vă cheamă?*

Voi câți copii aveți? în loc de *Dumneavoastră câți copii aveți?*

3.3.2. În vorbirea persoanelor bilingve într-un grad mai redus (copii sau persoane mai vârstnice), se poate remarca *absența formelor atone ale pronumelui personal la dativ și acuzativ* (absența *anticipării*³⁶ sau a *reluării* complementului prin forma scurtă pronominală, fenomene nespecifice limbii ucrainene) și, uneori, și a morfemului *pe* ca marcă a genului personal:

Ex. *Geppetto a cumpărat lui Pinocchio un abecedar.* în loc de *...i-a cumpărat...*

Aș saluta doamna învățătoare... în loc de *Aș saluta-o pe doamna învățătoare.*

Am ajutat părinții... în loc de *I-am ajutat pe părinți*³⁷...

4. Concluzii

Faptele de limbă supuse analizei permit evidențierea numeroaselor *elemente inovatoare* apărute în graiul ucrainean cercetat, ca urmare a evoluției acestuia pe teren lingvistic românesc. Fenomenele interferenței lingvistice sunt vizibile la toate nivelurile limbii, atât în structurile ucrainene, cât și în cele construite în limba română de către

³⁵ Vezi U. Weinreich, *Jazykovye...*, ed.cit., pp. 66-67 și urm.

³⁶ În legătură cu anticiparea complementului prin pronume în limba română vezi și Tamara Repina, *Cu privire la una dintre tendințele actuale ale limbii române (Anticiparea complementului-substantiv prin pronume)*, SCL, 1-4, XIVIII, 1997, pp. 383-389, unde se subliniază că, în comparație cu complementul direct, cel indirect se manifestă mai „rezistent” față de această tendință a limbii.

³⁷ Aceste exemple ne-au fost furnizate în cadrul unei ore de limba română de elevi de clasa a II-a care vorbesc în familie limba ucraineană.

vorbitorii ucraineni. Interferența morfologică româno-ucraineană se manifestă pregnant la nivelul procedeelelor de exprimare a comparației prin intermediul adjectivelor, la nivelul trecerii de la un gen la altul în cadrul substantivelor etc.

Bibliografie

1. Balazs, L. *Intereferența. Între teorie și practică*, în *Studia UBB, Philologia*, XXXI, 1, 1986
2. Croitoru, Otilia, *Lexicul graiului lipovenesc din comuna Slava Cercheză, jud. Tulcea*, Cluj-Napoca, 1977, teză de doctorat
3. Gogolewski, S., *Trilingvismul polonezilor din Cacica- jud. Suceava*, *Romanoslavica*, XIV, 1967
4. Martinét, A., *Rasprostranenie jazyka i strukturnaja lingvistika*, în „*Novoe v lingvistike*”, vol. VI, Moscova, 1972
5. Márton, Gy., *Câteva aspecte ale influenței limbii române în lexicul graiului ceangău din Moldova*, în „*Studii și cercetări lingvistice*”, VI / 1955, nr. 3-4
6. Nagy, Magdalena, *Morfologia graiului lipovenesc din loc. Slava Cercheză, jud. Tulcea*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1975
7. Pavliuc, N., *Ukrajins'ki hovory Maramoroščyny*, teză de doctorat, Harkov, 1958
8. Reguș, C., *Graiul ucrainean din Ipotești-Suceava*, în „*Studii de slavistică*”, vol. I, 1968, pp.39-46
9. Reguș, C., *Flexiunea verbală în graiul huțul din Valea Sucevei*, „*Studii de slavistică*”, 2, București, 1971, pp. 255-274
10. Repina, Tamara, *Cu privire la una dintre tendințele actuale ale limbii române (Anticiparea complementului-substantiv prin pronume)*, în „*Studii și cercetări lingvistice*”, 1-4, XLVIII, 1997, pp. 383-389
11. Robciuc, I., *Elemente românești în ucraineană. Contribuție la studiul contactelor lingvistice*, teză de doctorat, București, 1971
12. Robciuc, I., *Interferențe morfologice româno-ucrainene*, extras din *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de lingvistică și filologie romanică*, II, 1971, pp.1109-1112
13. Robciuc, I., *Morfologia graiului ucrainean din Mărițeia (jud. Suceava)*, în „*Studii de slavistică*”, vol. II, București, 1971, pp. 121-134
14. Robciuc, I., *Studiji i statt'i*, Editura „Mustang”, București, 1999
15. Rosetti, Al., *Smešannyj jazyk i smešenie jazykov*, în „*Novoe v lingvistike*”, vol. VI, Moscova, 1972
16. Rozencveig, V., *Osnovnye voprosy teoriji jazykovykh kontaktov*, în „*Novoe v lingvistike*”, VI, Moscova, 1972
17. Rozkoš, P., *Influențe românești în lexicul graiului slovac din Nădlac*, în *Analele Universității din Timișoara, seria Științe filologice*, VI, 1968
18. Sala, M., *Limbi în contact*, Ed. Enciclopedică, București, 1997
19. Ščerba, L.V., *Jazykovaja sistema i rečevaja dejatel'nost'*, Leningrad, 1974
20. TOPOROV, V.N., *O balto-slavjanskoj dialektologiji (neskol'ko soobraženij)*, în „*Issledovanija po slavjanskoj dialektologiji*”, 4, Moscova, 1995
21. Vraciu, A., *Note de dialectologie slavo-română*, *Romanoslavica*, VII, 1963, pp.131-146
22. Zvegincev, V.A., *Očerki po obščemu jazykoznaniju*, Moscova, 1962
23. Žluktenko, J., *Lingvističeskie aspekty dvujazyčija*, Kiev, 1979
24. Weinreich, U., *Languages in Contact. Findings and Problems*, 1970, Mouton the Hague - Paris (trad.în limba rusă de J. A. Žluktenko, *Jazykovye kontakty*, Kiev, 1972).

25. ****Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Ediția a II-a, Editura „Univers enciclopedic”, București, 1998